ISSN 2591-1201 LETNIK 4 • 2020 • ŠTEVILKA 1 IN 2

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2020

Redakcija te številke je bila zaključena 2. 11. 2020.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Cena te številke
15 €

issn 2591-1201

VSEBINA

Uvodnik

Tamara Griesser Pečar
Koroški plebiscit – ob stoletnici
7

Razprave

Aleš Šafarič
Telesnovzgojna organizacija Orel po 1. svetovni vojni
21

Marica Karakaš Obradov
Doseljavanje Slovenaca u NDH s posebnom osvrtom na područje Korduna i Banovine
67

Damjan Hančič
Revolucija v okupirani Ljubljani v letih 1941 in 1942: žrtvoslovni prikaz njenih posledic
91

Mirjam Dujo Jurjevčič
Biti partizan, vaški stražar ali domobranec
119

Jelka Piškurić
»Sistem socialistične demokracije in razvoja socialističnega gospodarstva stremi za tem, da se formirajo gospodarsko močne občine«
155

David Petelin
Od več ljubljanskih do enotne mestne občine
177

Aleš Maver
Rim 45 pr. Kr., Milan 395 po Kr., Metlika 1999 po Kr.: Neprijetnost in nujnost spomina na državljansko vojno
217

Predstavitev zgodovinskih virov

Ivo Jevnikar
Ob spominih Francija Heinriharja o bojih za severno mejo
241

In memoriam

Renato Podbersič ml.
Pavle Borštnik
267

Recenzije

Mateja Čoh Kladnik
Leon Štukelj in Tovarišija
277

Tomaž Kladnik
Slovenski razkol
281

Renato Podbersič st.
Z udarno pestjo
287

Koroški plebiscit – ob stoletnici

Koroški plebiscit (nem. *Kärntner Volksabstimmung*) je 10. oktobra 1920 mednarodnopravno določil državno mejo med Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (po letu 1929 Kraljevino Jugoslavijo) in Republiko Avstrijo.

Zelo pomemben mejnik za Slovence je bil razpad Avstro-Ogrske in potem plebiscit v delu južne Koroške, v t. i. coni A, ki se je končal z odločitvijo večine za Avstrijo. Zato do plebiscita v t. i. coni B sploh ni prišlo. Udeležba je bila zelo visoka. Oddanih je bilo 37.304 glasov, kar je predstavljalo 95,70 odstotka vseh volivcev. Kar 59,04 odstotka volivcev (22.025) je glasovalo za priključitev ozemlja Avstriji in 40,96 odstotka (15.279) za Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS). Sicer pa glede Koroške na mirovni konferenci v Parizu od vsega začetka ni ravno kazalo na za Slovence ugodno rešitev. Italija je npr. zahtevala, da se Avstriji priključi jeseniški trikotnik. Zelo negativno je vplivalo poročilo ameriške študijske komisije pod vodstvom polkovnika Shermana Milesa, ki je imela svoj sedež na Dunaju in ki je potovala po Štajerski in Koroški. Dne 22. januarja 1919 je bil podpisan graško-ljubljanski protokol, ki je odločil, da se bo za demarkacijsko črto (mejo) med Kraljevino SHS in Republiko Avstrijo upoštevala linija, ki jo določi ameriška komisija. Milesova komisija je prišla do zaključka, da naj se Celovška kotlina ne deli, ker bi to škodovalo njenemu razvoju. Meja naj bi potekala po Karavankah. Tako je na mi-

rovni konferenci (12. maja 1919) padla odločitev, da bo plebiscit odločal o meji na Koroškem.[1]

Seveda je treba plebiscit gledati tako v mednarodnem kontekstu kot tudi v nacionalnem, torej slovenskem. Po prvi svetovni vojni plebiscit ni potekal samo na Koroškem, temveč tudi drugod, npr. v Schleswigu, Šleziji, na Pruskem, v Šopronu. Zanimivo pa je, da je plebiscit na Koroškem sprožil večjo pozornost kot plebisciti drugod. Mogoča razlaga za to je, da so bile tukaj vpletene kar tri države, neposredno Avstrija in Kraljevina SHS, posredno pa tudi Kraljevina Italija. Poleg tega pa je bilo po drugi svetovni vojni leta 1945 ponovno odprto vprašanje meje na Koroškem – vse do državne pogodbe leta 1955 –, vprašanje manjšinskih pravic pa je bilo odprto vse do današnjih dni.

Slovenci so že pred prvo svetovno vojno zaman zahtevali enakopravnost jezika v uradih, šolah in na sodiščih. Slovenskih uradnikov praktično skoraj ni bilo, z utrakvističnimi šolami so ponemčevali slovenske otroke itd. Ni torej slučaj, da je prav koroški Slovenec Matija Majar - Ziljski, takrat kaplan v Celovcu, marca 1848 napisal prvi slovenski narodni program, katerega cilj je bil, da se postopoma v javno življenje – v šole in urade – vpelje slovenski jezik. Seveda pa je hkrati zahteval tudi zvestobo takratni Avstriji.[2]

1 Več o tem: Andrej Rahten, *Po razpadu skupne države: Slovensko-avstrijska razhajanja od mariborskega prevrata do koroškega plebiscita*, Celjska Mohorjeva družba, Mohorjeva družba Celovec, Goriška Mohorjeva družba, Celje 2020; Luka Sienčnik, *Koroški plebiscit 1920*, Založba Obzorja, Maribor 1987; Avguštin Malle, *Valentin Podgorc in koroški plebiscit: odločitev za Avstrijo*, Mohorjeva družba Celovec, Celovec, Dunaj 1990; Janko Brejc, »Od prevrata do ustave«. V: *Slovenci v desetletju 1918–1928: zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, ur. Josip Mal, Ljubljana 1928.

2 Več o tem: Stane Granda, *Prva odločitev Slovencev za Slovenijo,* Nova revija, Ljubljana 1999.

Ključ za razumevanje dogajanja na Koroškem med prvo svetovno vojno in takoj po njej je zaostreno vzdušje pred umorom prestolonaslednika Franca Ferdinanda v Sarajevu, in to predvsem zaradi šolske politike, pa tudi zaradi uradništva, ki je bilo in čutilo nemškonacionalno. Na drugi strani pa so koroški Slovenci zahtevali enakopravnost slovenskega jezika v uradih, šolah, na sodiščih in seveda v politiki, torej v deželnem zboru.

Potem je prišla prva svetovna vojna in ukrepi o izjemnem stanju, ki so bili izdani že v drugi polovici julija 1914. Omejevali so temeljne osebne pravice, med drugim tudi svobodo tiska. Že v številki *Mira* z dne 1. 8. 1914 je opaziti prve znake cenzure, ki se potem v teku vojne stopnjujejo. Zaradi stroge cenzure se je časopis omejil na poročanje o vojnih dogodkih in gospodarski situaciji. Posebej kritično je bilo stanje od julija 1915 do marca 1917, ko je vojaško cenzuro kontroliral Max grof Zedwitz. Po cesarski uredbi (*Reichsgesetzblatt 156*), izdani 25. 7. 1914, so o določenih kaznivih dejanjih civilnih oseb – veleizdaja, žaljenje veličanstva in cesarske družine, kršenje javnega miru, špijonaža itd. – sodila vojaška sodišča.[3] Ob italijanskem vstopu v vojno na strani antante maja 1915 pa je na Koroškem začela veljati cesarska uredba, ki je kompetence civilne uprave prenesla na vojaško upravo. Nemškim nacionalistom je vojna nudila priložnost, da odstranijo neljube voditelje slovenskih Koroščev, predvsem slovenske duhovnike, ki so odločilno posegali v kulturno življenje in s tem krepili slovensko zavest. S tremi valovi aretacij, avgust–november 1914, maj–september 1915 in februar–julij 1916, so hoteli Nemci koroške Slovence

3 Več o tem: Martin Möll, »Erster Weltkrieg und politische Justiz in Österreich-Ungarn«, *Zbornik Janka Pleterskega,* ur. Oto Luthar in Jurij Perovšek, Ljubljana 2003, str. 253–283; *Politično preganjanje Slovencev v Avstriji 1914–1917. Poročili vojaške in vladne komisije*, ur. Janko Pleterski, Viri 1-2. Ljubljana 1980–1982.

ožigosati za izdajalce domovine. Jugoslovanski klub na Dunaju je leta 1917 vložil več interpelacij zaradi sistematičnega preganjanja in kompromitiranja političnih, gospodarskih, socialnih in verskih voditeljev s končnim ciljem – z ukinitvijo slovenskih organizacij, društev, šol in tiska. Posebej moteči so bili slovenski duhovniki, iz vrst katerih je izvirala večina slovenske elite v deželi.[4] Odgovor na interpelacijo sta bili dve komisiji, ministrska in vojaška, ki ju je ustanovil cesar Karl in ki sta v glavnem potrdili očitke Jugoslovanskega kluba. Majniško deklaracijo na Koroškem je podpisalo kar 19.000 Slovencev.[5]

Plebiscit nasprotij med nemško govorečimi Korošci in Slovenci ni odpravil, temveč jih je še poglobil. Septembra 1920 je koroški deželni zbor (nem. *Landesversammmlung*) Slovencem obljubil daljnosežno zaščito manjšinskih pravic, po plebiscitu pa se je zgodilo prav nasprotno. Kmalu je bilo slišati, da je treba tiste, ki so bili zavedeni, pripeljati nazaj na pravo pot. Deželni upravitelj (nem. *Landesverweser*) dr. Arthur Lemisch je takoj zagovarjal čimprejšnjo asimilacijo.[6] Dogodki po razpadu monarhije, predvsem tudi vojaški spopadi, so ozračje seveda popolnoma zastrupili. Nasprotja so bila zelo velika, rane pri slovenski manjšini pa je ponovno odprla in še povečala druga svetovna vojna. Spomnimo se na deportacije, pošiljanje v kon-

4 Slovenska duhovščina na Koroškem je bila dobro zastopana. Po Wutteju je bilo leta 1917 na Koroškem 363 svetnih duhovnikov, od teh 215 nemške narodnosti in 148 Slovanov, od teh 70 koroških Slovencev in 37 iz dežel Kranjske in Štajerske, 29 Čehov in trije od drugod. To pomeni, da je bilo 41 odstotkov svetnih duhovnikov slovanskega porekla. Martin Wutte, *Kärntens Freiheitskampf*, Weimar 1943, str. 35.

5 Več o tem: Vlasta Stavbar, *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje*, Založba Pivec, Maribor 2017.

6 Arnold Suppan, »Die Kärntner Volksabstimmung 1920 und die neuere internationale Historiographie«, *Die Kärntner Volksabstimmung 1920 und die Geschichtsforschung,* ur. Hellwig Valentin, Susanne Haiden in Barbara Maier, Celovec 2001, str. 109.

centracijska taborišča, zapore itd. Podobno kot na Primorskem so tudi na Koroškem duhovniki simbolizirali slovensko kulturo in identiteto, zato so bili od vsega začetka ovira nacionalsocialističnim idejam. Na Koroškem ja nacizem pregnal, zaprl oz. poslal v koncentracijska taborišča (Dachau, Mauthausen, Sachsenhausen/Oranienburg) okoli 60 slovenskih duhovnikov.

Sto let je poteklo od koroškega plebiscita, kar je dovolj časa za premostitev prepada med slovenskimi in nemškimi Korošci in za spoznanje, da je prav različnost obeh na Koroškem avtohtonih narodov posebno bogastvo in vir posebne ustvarjalnosti, ki lahko prispeva k zelo plodnemu razvoju dežele. Predpogoj za tak razvoj pa je seveda bila izpolnitev obljub, ki jih je Avstrija dala tako ob plebiscitu kot tudi po drugi svetovni vojni, kar pomeni izpolnitev čl. 7 državne pogodbe ter spoštovanje odločb avstrijskega ustavnega sodišča (nem. *Verfassungsgerichtshof*). Dejansko se je v zadnjem času na Koroškem marsikaj obrnilo na pozitivno stran. Prišlo je do kompromisa glede dvojezičnih krajevnih tabel, ki Slovence sicer ne zadovoljuje, vendarle pa je velik korak naprej. Dolgo je bil namreč kamen spotike t. i. Zakon o krajevnih tablah (nem. *Ortstafelgesetz*), ki je bil sprejet julija 1972 in je bil povod za burne debate in napade na manjšino. Korenine tega za Avstrijo sramotnega prepira zaradi krajevnih tabel so v kar nekaj luknjah v zgodovinskem razumevanju. Gre sicer v glavnem za notranjo politiko in zlorabo moči, vznemirja pa to, da so nekateri politiki v določenih krajih dolgo mislili, da lahko sovraštvo do manjšine prispeva k njihovi večji popularnosti. V zvezi s tem je nujno boljše poznavanje zgodovine. Kar nekaj indikatorjev je, da so ljudje že dalj časa na poti drug proti drugemu, kot si marsikdo predstavlja. Močan indikator za to, da se je vzdušje spremenilo, je tudi dejstvo, da je leta 2020 krški škof postal Josef Marketz, koroški Slovenec. Medtem ko se je nekaterim pred leti zdelo še neustrezno govoriti slovensko in medtem ko

so tisti, ki so govorili slovensko, morali vzeti v zakup družbeno in gospodarsko zapostavljanje, kar je peljalo celo do tega, da so celo nekateri Slovenci svoje otroke izpisovali iz dvojezičnega pouka, je danes vendarle drugače. V dvojezičnih vrtcih je več kot preveč otrok in vedno več nemških Koroščev želi, da se njihovi otroci naučijo slovenščine. Krajevne table pa so simbol dejstva, da je slovenska manjšina enakopravna in priznana. Danes ne bo nihče več resno trdil, da na Koroškem obstajajo moči, ki želijo spremembo mej. Strah pred t. i. jugoslavizacijo spodnje Koroške je po razpadu Jugoslavije obsoleten. Danes je Slovenija samostojna država, članica EU in Nata. Danes Schengenski sporazum omogoča prost pretok blaga, ljudje se lahko nemoteno gibljejo, pomen meje je v vsakdanjem življenju vedno manjši.

Čas od razpada avstro-ogrske monarhije do plebiscita 10. oktobra 1920 je mogoče razdeliti na dve različni obdobji:

1. Čas od 31. oktobra, torej takoj po ustanovitvi slovenske narodne vlade, do jugoslovanskega napada konec aprila 1919. Slovenska vlada je bila bolj ali manj avtonomna. Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev je nastala šele 1. decembra 1918 in tudi po nastanku je bila centralna vlada prešibka, da bi lahko kakorkoli posegala v odločanje slovenske vlade. Usoda Koroške je bila takrat popolnoma negotova, o plebiscitu še ni bilo govora. Ljubljana in Celovec sta se pogajala neposredno. V Celovcu je obstajalo predstavništvo, Slovenski komisariat.

2. Druga razvojna faza, ki obsega čas od drugega slovenskega napada in od odločitev na mirovni konferenci v Parizu (Saint-Germainu) do plebiscita 10. 10. 1920, obsega torej čas priprav na plebiscit. V tem obdobju se je v coni A razvila slovenska uprava, in sicer v okrajih Borovlje in Velikovec. Po prihodu medzavezniške plebiscitne komisije se je vpliv slovenske

deželne vlade precej zmanjšal. Jugoslovanski zastopnik v komisiji je bil neposredno podrejen centralni vladi v Beogradu in pri vseh odločitvah v coni A je bila zadnja njegova beseda.[7] Ključno vprašanje je, kaj je bil vzrok za to, da so se Slovenci v krajih, v katerih so imeli večino, leta 1920 odločili za priključitev Avstriji. Na obeh straneh se gojijo legende, ki jih moramo preseči, da dosežemo boljše razumevanje. Tudi po devetdesetih letih so marsikomu nejasni motivi tistih Slovencev, ki so votirali za Avstrijo in bili torej odločilni za izid plebiscita 10. oktobra 1920. Mnogi so se iz gospodarskih in socialnopolitičnih razlogov odločili proti priključitvi južne Koroške Kraljevini SHS in proti združitvi s svojimi narodnimi pripadniki. Določeno vlogo je tukaj imela tudi slovenska uprava in seveda jugoslovanska oz. srbska vojska. Vendar ne smemo pozabiti, da je bil za kar 40,96 odstotka volivcev odločilen kriterij za pripadnost tej ali oni državi njihova narodnost, katere glavna značilnost je jezik, in da bi jim bilo ljubše živeti v južnoslovanski državi.

V glavnem so bili odločilni naslednji motivi:

- **Navezanost na deželo, domoljubni razlogi**. Predniki so živeli stoletja v kronovini Koroški in koroška zavest je bila zelo močna (od 1335 pod Habsburžani). Srednjeveška kneževina Karantanija (nastala v 7. stoletju) je imela v slovenskem narodnem spominu posebno mesto, starejšo, kot je bilo tisto o Zedinjeni Sloveniji, katere ideja se je rodila leta 1848. Ljudje se niso mogli sprijazniti z delitvijo starodavne kronovine. Avstrija je bila ljudem pri srcu, Srbija pa je veljala od atentata na prestolonaslednika Franca

7 Več o tem: Tamara Griesser-Pečar, *Die Stellung der slowenischen Landesregierung zum Land Kärnten 1918–1920,* Studia Caranthiaca, Celovec 2009.

Ferdinanda naprej za sovražnico. Prestolonaslednik Franc Ferdinand, ki je bil umorjen 28. junija 1914 v Sarajevu, je bil tudi za Slovence na Koroškem »zaščitnik«, ker je načrtoval reformo države v prid predvsem južnim Slovanom. Ljudje seveda niso pozabili vzdušja, ki je prevladovalo od začetka vojne. Slovenci so veljali za najlojalnejše pristaše habsburške dinastije.

- **Socialni razlogi**. Socialna zakonodaja je bila v Avstriji že zelo razvita, v Kraljevini SHS pa ne. Avstrijski parlament (nem. *Konstituierende Nationalversammlung*) je leta 1919 odpravil splošno vojaško obveznost, Kraljevina SHS pa ne.
- Predvsem pa je bila na Koroškem zelo razvita **nemška socialna demokracija**, ki je ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja precej pridobila na moči. Njena vloga pri glasovanju je bila pomembna, če ne celo ključna. Slovenska ljudska stranka je na zadnjih državnozborskih volitvah leta 1911 pridobila z 41,2 odstotka glasov relativno večino, ne pa tudi absolutne, nemški nacionalci so prejeli 38,2 odstotka glasov in socialni demokrati 20 odstotkov. Logično bi torej bilo, da bi slovenske stranke poskušale socialne demokrate pridobiti, saj so poudarjali, da je uresničitev socialnih vprašanj pomembnejša od narodnih. V tej smeri pa se je zgodilo zelo malo, predvsem zaradi tradicionalnega medsebojnega nezaupanja med političnimi tabori na Slovenskem, predvsem med meščanskim delom in socialno demokracijo. Vsekakor so se nemški socialni demokrati, kot vse druge nemške stranke, zavzemali za nedeljeno deželo Koroško in pripadnost nemški Avstriji. Slovenski socialni demokrati so bili do konca leta 1918 včlanjeni izključno samo v nemško socialno demokracijo, potem je JSDS konec septembra 1918 ustanovila lastno stranko, ki pa je ostala zelo šibka.

- **Politični razlogi**. Avstrija se je po 1. svetovni vojni vzpostavila kot demokratična republika, Jugoslavija pa kot tradicionalistična monarhija. Ženske so v Avstriji dobile volilno pravico že 12. 11. 1918 in so prvič lahko volile leta 1919, v Jugoslaviji pa šele po drugi svetovni vojni. Čeprav pripadnost južne Koroške še ni bila razčiščena, so volitve potekale tudi v večjem predelu cone A. Veljala pa je volilna obveznost, ki jo je uzakonil provizorični koroški deželni zbor 10. januarja 1919.
- Večina Koroščev, tako Slovencev kot tudi Nemcev, ni imela najboljših **izkušenj z vojaškimi in s civilnimi oblastmi**, tako jugoslovanskimi kot tudi slovenskimi. Uprava je bila prenasilna. Seveda je bila slovenska uprava na začetku popolnoma nemočna, ker ni imela ne sredstev in ne ustreznih uradnikov. Prišlo je tudi do kršitev človekovih pravic na obeh straneh. Anketa, ki je bila izpeljana, je to potrdila, vendar naj bi bilo teh kršitev na jugoslovanski strani občutno več, vsekakor pa so jih Slovenci občutili kot posebej krivične. Tako je Janko Brejc v pismu septembra 1919 navedel: »*Glasovi, ki so nam prihajali v vedno večji meri iz Koroške, ne obečajo nam sigurno ugodnega izida glasovanja. Omenjati moram dejstva, da se je naše lastno vojaštvo v premnogih slučajih tudi slovenskemu koroškemu prebivalstvu nasproti obnašalo, kakor da bi bilo v sovražni deželi. Slučaji ropa in kraje na slovenskih posestvih so žal mnogoštevilni /.../ Če prištevamo še vpliv sovražne propagande, je razumljivo, da je razpoloženje ljudstva na Koroškem, ki nas je pričakovalo kot osvoboditelje, nam in naši stvari nasproti jako ohlajeno, in napeti moramo vse moči, da oslabimo dosedanje neugodne vtise in nudimo ljudstvu vse, kar zamore naša država.*«[8]

8 Inštitut za narodnostna vprašanja, fasc. 30/7, 6. september 1919. Več

- **Ekonomski razlogi**. Slovenci so bili večinoma kmetje in so bili odvisni od trgov v Celovcu in Beljaku, kjer so prodajali svoje pridelke, kupovali pa industrijske izdelke.
- **Verski razlogi**. Avstrija je bila katoliška dežela, v Jugoslaviji pa so bile različne religije, najmočnejša je bila pravoslavna, bili pa so tudi muslimani. Koroščem je vse to bilo tuje.
- **Propaganda**. Avstrija je obljubljala Slovencem na Koroškem narodne pravice in manjšinsko zaščito, strašila je pred davki in uničenjem premoženja, pred srbskim jezikom, ki da bo prevladoval, pred vojsko, pred vojaško obveznostjo in služenjem vojaškega roka v Makedoniji, pred pravoslavno cerkvijo itd.

Slovenci so postavljali pod vprašaj način izvedbe plebiscita samega, predvsem se je pojavil dvom o pravilni sestavi volilnih seznamov. V skladu s točko 50 mirovne pogodbe je imel volilno pravico vsakdo, ki je bil 1. januarja 1919 star dvajset let in je bil v plebiscitni coni rojen ali pa je imel 1. januarja 1912 tam stalno prebivališče. Kot kraj prebivališča pa se je štel tisti, v katerem je volivec živel šest mesecev brez prekinitve. To pa seveda ni veljalo, če je nekdo domači kraj moral zapustiti, npr. zaradi vojne ali služenja vojaškega roka.[9] Volilno pravico pa so imeli tisti, ki so zapustili območje po 1. januarju 1919 in od takrat naprej živeli v drugih krajih nemške Avstrije ali so se celo preselili v tujino. Ugotovitev stalnega prebivališča je bila pogosto zelo otežena.[10]

glejte: Griesser-Pečar, *Die Stellung der slowenischen Landesregierung,* str. 385–393.

9 Nina Almond in Ralph Haswell Lutz, *The Treaty of St. Germain. A Documentary History of its Territorial and Political Clauses. With a Survey of the Documents of the Supreme Council of the Paris Peace Conference*, University Press, Stanford 1935, § 50.

10 Ivan Tomšič, »Nekaj pogledov na pravno organizacijo plebiscita na Ko-

Vsekakor je bilo opazno, da je nemško-koroška stran skrbela za to, da se je veliko tistih, ki so po 1. 1. 1919 cono A zapustili, vrnilo na glasovanje.

Seveda se je v Sloveniji špekuliralo tudi o tem, da bi se plebiscit lahko končal drugače, če bi se Korošci takrat namesto med Avstrijo in Jugoslavijo odločali med Avstrijo in Slovenijo. Hkrati obstajajo nekatere skrajne teorije, ki so sicer zelo blizu nemškonacionalni razlagi dogodkov in ki trdijo, da so se koroški Slovenci na plebiscitu sami prostovoljno izločili iz slovenskega narodnega telesa. Vendar kljub vsemu ostaja dejstvo, ki ga ni mogoče ovreči: na koroškem plebiscitu 10. oktobra leta 1920 se je velika večina slovensko govorečih Koroščev (po uradno veljavnih rezultatih okoli 60 odstotkov) dejansko odločila za priključitev Avstriji. Splet okoliščin, dolgotrajna agresivna germanizacija južne Koroške med letoma 1869 in 1918, nespretnost in nemoč slovenske uprave, krvavi in med ljudstvom nepriljubljeni povojni oboroženi spopadi, pristranskost mednarodne komisije in mnoge nepravilnosti v izvedbi plebiscita so skupno tehtnico na koncu prevesili na avstrijsko stran. Toda rezultati so hkrati nedvoumno pokazali, da je znotraj takratnega slovensko govorečega prebivalstva južne Koroške obstajala močna jasno izražena manjšina (več kot 40 odstotkov), ki je želela ohraniti svojo pripadnost slovenstvu, tudi za ceno priključitve novi in neznani politični tvorbi.

Dr. Tamara Griesser Pečar

roškem dne 10. oktobra 1920«, *Slovenski pravnik*, 1935, št. 11-12, str. 401, 402; *Koroški zbornik*; ur. B. Grafenauer, L. Ude in M. Veselko, Ljubljana 1956, str. 455–456.